

המנהיג האידיאלי

ספי וייל

"העולם, מחוסר הוא מגמה
כל זמן שאין נשמה עליונה זורחת בו
וכיון שהיא באה ומאירה באור יקרתה
הרי העולם משתכלל
ושמיים וארץ שמחים כשמחת יצירתם"
(הרב, 'מוסר הקודש', עמ' קנו)

ראשי פרקים

- א. פתח דבר
- ב. מיהו המנהיג הראוי לדור
 1. הקרבה הראויה בין המנהיג לדור
 2. התמודדות בין מנהיגים
 3. כשרונות הראויים להנהיג
- ג. הקשר בין המנהיג למונהגים
- ד. ראייתו הכפולה של המנהיג
- ה. סיכום

א. פתח דבר

נמצאים אנו בחבלי משיח.
דורנו זה, דור הגאולה, זכויות רבות יש לו, יחד עם זה מתנסה הוא בנסיונות קשים ביותר.
והדור הזה - מחפש מנהיג!
כולנו חשים כמה חסר כאן מנהיג אמיתי, מנהיג מרומם שירומם את כולנו כלפי מעלה...
אך מיהו המנהיג הזה שאנו כל כך חשים בחסרונו, מה דמות תהא לו?
תוך עיון בכתבי הראי"ה ביעין אי"ה, נתקלתי פעמים מספר במעין הנחיות של הרב כיצד
מנהיג¹ אמור להיראות, להתנהג או בקיצור - מהי דמותו של המנהיג האידיאלי.
ניסיתי מכתבים אלו להעלות את דמות אותו מנהיג .

1. 'מנהיגות' פירושה ב'אבן שושן' - "ראשות, נשיאות, עמידה בראש ציבור או מפלגה או תנועה".
כאשר בדברי הרב, היא מופיעה ביחס לכל אדם הנושא תפקיד ציבורי - מלך, חכם, נביא וכד'. מובן
שלכל מנהיג יש דרך הנהגה שונה, אך הנכתב במאמר זה, לעניות דעתי, מתאים לכל סוגי
המנהיגים.

אין באפשרותי, מפאת קוצר היריעה, לצטט את כל דברי הרב, כי אם להעלות נקודות מספר, אשר מאירות את עינינו ופותחות לנו חלון לראות דרכו, עד כמה שאפשר, כיצד אמור להראות מנהיג אמיתי.

קטעים מסוימים השמטתי, קטעים מסוימים קיצרתי עד לשורות מספר. אני תקווה כי מלאכתי עלתה בידי, ויש לציין שזו רק ההתחלה. יש כאן מקום להאריך, לחפש הדרכות נוספות של הרב בספריו השונים לגבי עניין זה וכו'.

אני תפילה, כי אכן הבנתי את דברי הרב ולא העלתי דברי הבל על הנייר.

ב. מיהו המנהיג הראוי לדור

1. הקרבה הראויה בין המנהיג לדור

אבן יסוד בהנהגה, היא העובדה שהמנהיג חייב שבינו ובין המונהגים יהיה קשר ממשי. אך בפנינו עומדת בעיה! מצד אחד, המנהיג אמור להתוות את הדרך לקהל המונהג ועל כן חייב הוא להימצא בכמה רמות מעליהם, אם לא יתעלה מעל העם לא יוכל להנהיגם. מצד שני, העליה עלולה לגרום לניתוק. ועל כן יש לברר מהו המצב האידיאלי, עד כמה המנהיג צריך להיות חלק מהעם, מתוכו, ועד כמה מעליו.

בכדי לעמוד על מורכבות הבעיה, נתבונן בגמרא בברכות שמבררת איזו מעלה ביקשה חנה, אם שמואל הנביא, לבנה, כשהתפללה לקב"ה שיתן לה "זרע אנשים"². רבנן מסבירים שהיא ביקשה "זרע שמובלע בין אנשים"³. רב דימי מפרש דעתם, שיהיה "לא ארוך ולא גוץ לא צחור ולא גיחור ולא חכם ולא טיפש". מסביר זאת הרב - מנהיג העם צריך להיות ממוצע בתכונותיו, ולא קיצוני באחת התכונות, כדי שיהיה עד כמה שיותר קרוב למעלת אנשי הדור:

"להשפיע על הדור מוכרח שיהיה המשפיע קרוב במעלתו אל הדור, באופן שיהיה ראוי להשפעה, על כן ויתרה החסידה (חנה) על שלימות עצמו (של שמואל) וביקשה שיהיה מובלע בין אנשי הדור היינו באופן שיהיה ראוי שיקבלו הנהגה ממנו. על כן פירש רב דימי שיהיו תכונותיו הגופניות ממוצעות, שלא יהיה נוטה לאיזה צד. כי בזה האופן תהיה פעולתו פעולה שלמה על העם ותיכנס בהם באופן טבעי שהיא דבר המתקיים לעד"⁴.

2. שמואל א א, יא
3. ברכות לא ע"ב "ונתתה לאמתך זרע אנשים" מאי "זרע אנשים"... ורבנן אמרי זרע שמובלע בין אנשים. כי אתא רב דימי אמר לא ארוך ולא גוץ לא צחור ולא גיחור ולא חכם ולא טיפש.
4. יעין אי"ה, ברכות א, עמ' 137, פסקה לג

מנהיג הקיצוני באחת מתכונותיו, לא יכול להשפיע על כלל המונהגים, אלא רק על אלו שתכונה זו נמצאת בקיצוניות גם אצלם. לעומת זאת, כאשר המנהיג הוא בעל תכונות ממוצעות, יכול הוא לפעול על הכלל כולו באופן טוב - הנהגה המתקיימת לעד.

באופן דומה מסביר הרב את דרשת הגמ' על הפס' "לך רד - א"ל הקב"ה למשה רד מגדולתך". משה נמצא במעלה החר, ברמה רוחנית גבוהה יותר, כל כך גבוהה שהוא כבר מנותק מהעם ועל כן לא יכול כעת להשפיע עליהם, לכן אומר הקב"ה למשה - רד מגדולתך, רד מהחר: "כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל, ועכשיו שישראל חטאו אתה למה ליי".

רד משה מהחר, חזור לעדתך, כדי שתוכל להנהיגם ואל תישאר מנותק בראש החר:

"המנהיג צריך שיהיה נערך על המונהגים. ע"כ אע"פ שבאמת נשגבה ונעלה היא נפש המנהיג מהעם מעלות נפלאות רבות, אבל מ"מ איזה ערך ראוי שיהיה ביניהם. ע"כ בהיות ישראל במעלה עליונה קודם החטא, הייתה מעלת משרע"ה נשגבה מאוד. אבל משחטאו, כבר לא היה ראוי להנהיגם אם יעמוד במעלתו, כי לא יוכל להשפיל עצמו להנהיג עם שפל, בערכו. ע"כ הוכרח לרדת מגדולתו לעמוד במדרגה נמוכה מאותה שעמד עליה תחילה, כדי שיהיה ראוי להנהיגה של העם במעמדו הנמוך".⁵

יוצא מדברים אלו, שהמנהיג צריך למצוא את דרך הישר בהיכנסו לעבודת הנהגה. אכן, אין בדברים אלו בכדי לתת תשובה מדויקת לשאלה שהעלינו, וכנראה שאי אפשר גם לענות תשובה כזו, מפני שהכל תלוי בזמן ובמקום. אך הרב האיר לנו שהמנהיג צריך לשים על לבו שמחד גיטא, הוא חייב להתרומם מעלה כדי שהמונהגים יוכלו להרים עיניהם ולשאוף קדימה, אך מאידך גיטא, אם יתרומם מעלה מדי, עד כדי ניתוק - אין ביכולתו להנהיג את הקהילה.

2. התמודדות בין מנהיגים

עד כאן ראינו באופן כללי שהמנהיג צריך להיות מחובר לעם. כעת נראה שהרב לוקח נקודה זו ומשליך אותה גם על מקרים רחוקים יותר.

אומר הרב - אם אנו רואים תקופה של התחלפות הדורות, דור חדש המחליף את הדור הישן, ובדור חדש זה יש תקווה שהמושחתות והסיגים של הדור שלפניו לא יחזרו, יש תקווה שהדור הזה -

"יבא ברוח חדש ולב חדש"

הוא דור ש -

"הדרכתו תהיה צריכה להיות לפי ערכו, ברוח קדוש וטהור של התחלה טהורה, נשאבת ממקור התורה ויראת ה'".

והנה יש לנו מנהיגים שהנהיגו גם את הדור הקודם ואותם מנהיגים -

5. 'עין אי"ה', ברכות א, עמ' 142, פסקה נא

”קנו להם דרכיהם שבקדושה בשלימות גמורה וכלולה”

ולכן היינו מצפים שהם אלה שינהיגו את הדור החדש, שהרי אם לא הם - מי שינהיג יהיה בוודאי במעלה תורנית פחותה מהם! מחדש לנו הרב, שדווקא העובדה שמנהיגים אלו נמצאים ברמה מסוימת של שלימות, היא הסיבה לכך שהם לא ראויים להנהגת הדור החדש, וזאת מפני שהם כל כך שלמים עד שצביונם ואופיים כבר בנוי וסגור.

”הם אינם יכולים בשום פנים לשנות את מידותיהם והדרכתם כפי אותו הצורך של הדור המחדש, שהוא מתחיל לפרוח בסגנון חדש וצריך הדרכה לפי ערכו”⁶.

יוצא מדברים אלו, שגם בהנהגה של תלמידי חכמים, לא תמיד הגדלות בתורה, תורה על ההנהגה העדיפה. ולמרות גדולתם בתורה של אנשי הדור הקודם, הדור החדש צריך מנהיגים המתאימים לאופיו, גם אם מבחינה תורנית הם בדרגה נמוכה יותר ממנהיגי הדור הקודם.

ובאותו כיוון, במקום אחר, מדבר הרב על ההבדל בין מנהיג שיוצא מתוך הדור, יוצא מתוך הקהל שבו התחנך ואותו כעת הוא בא להנהיג לבין מנהיג שמגיע מדור אחר, ממקום אחר, מכיוון אחר, ורוצה להנהיג את הדור. ודאי עדיף, אומר הרב, שהמנהיג היוצא מהדור הוא יהיה גם זה שינהיג את הדור מהסיבה האחת, שמנהיג זה קרוב יותר למונהיגים וככל שהמנהיג קרוב יותר למונהיגים, הוא יכול להדריכם באופן הנאות יותר!

”ובאמת אם אפשר שיתנהג הדור ע”פ מנהיג שהוא יוצא ע”פ תכונתו וערכו (של הדור) והוא משפיע עליו, הוא יותר משובח, מפני שמנהיג כזה הוא קרוב מאוד למונהיגים ממנו וידע איך להדריכם בדרך ישרה”⁷

ממשיך הרב וקובע:

”אם כן, מוכח שאם אך יש מנהיג שהוא נמצא מעצם השפעת הדור אין ראוי למי שהוא מתעלה על דורו לבקש ולהשפיע עליו כדי לחולל חדשות ברוח הדור”⁸.

לסיכום, אנו רואים שהרב נותן העדפה ברורה למנהיג ה”יוצא מתוך דורו”, מול מנהיג שמגיע מחוץ לקהל אותו הוא בא להנהיג. לעניות דעתי, יש כאן בהחלט הדרכה מעשית להיום, כאשר

6. עין אי”ה, שבת ב, עמ’ 33, פסקה כז

7. עין אי”ה, ברכות ב, עמ’ 368, פסקה רעט

8. בהמשך הפסקה נותן הרב דוגמא להתמודדות בין מנהיגים השווים במעלותיהם: ”אלא שהאחד הוא נוה לקלוט את התכונות מהסביבה שלו ומתעצמות בו לפעול עליו במידותיו ובדרכי שכלו והנהגתו, והשני עומד הוא חזק בהנהגתו כפי הכרתו העצמית, ומתוך שהוא איש חשוב ג”כ להשפיע על הדור. למדנו שבהיות העניינים שקולים ואין המנהיג החזק בדעתו מתרומם כ”כ עד שיעלה את הדור למעלה יותר רמה אפילו אם ימשכנו ע”פ דרכו. אז יותר נאות הוא שתהיה ההנהגה מסודרת ע”פ המנהיג שהדור הקים אותו מקרבו ע”פ מנהיגו ותכונותיו ושעם שהוא משפיע על הדור הוא מושפע ג”כ ויוכל להפוך לטובה את כל הרשמים שהוא מקבל אל תוכו מחיי הדור כדי להועיל בהם עצמם לדורו יותר מהמנהיג שמידתו לפעול רק הוא על הדור ולא לקבל פעולה”.

הרב נותן חשיבות גדולה לכך שהמנהיג לא רק ישפיע, אלא יושפע בעצמו מהדור (כמובן במינוח הנכון) ומההשפעה הזו, יוכל המנהיג להשפיע חזרה טוב יותר על הדור המונהג!

אנו נצטרך לבחור ראש עיר, לדוגמא, וההתמודדות תהיה בין מתמודד חיצוני למתמודד מתוך אנשי העיר, יש לתת עדיפות למתמודד השני, אלא אם כן ידוע וברור שהמתמודד החיצוני יוכל להנהיג את העיר בדרך טובה יותר ולמעלות רבות יותר.

3. כשרונות הראויים למנהיג

אמת כי כותרת זו מעט מבלבלת, כיון שהרב לא נותן לנו רשימת תכונות המחוייבות להיות למנהיג ותכונות שלא מחוייבות להיות למנהיג. יותר מזה, ראינו במהלך ההיסטוריה מנהיגים רבים שלא היו בהם תכונות, שלכאורה היינו חושבים שהן הכרחיות, ואילו בפועל המנהיג הנהיג בצורה טובה ואף יותר מכך את קהלו, גם ללא תכונות אלו. הרב אמנם לא מציג את פירוט התכונות והכשרונות, אלא קובע באופן כללי -

"שיהיה איש שנתקבצו בו כשרונות רבים, שלפי הנוהג הם אצל אנשים מפוזרים ואז יוכל לעמוד בפרץ הדור להנהיג לבדו את הכלל".⁹

בהנהגה פרטית, כשאדם מנהיג את עצמו או את משפחתו, מספיק שיהיה לאדם כישרון אחד, פרטי, רוחני או גשמי, ואיתו הוא יוכל להנהיג. אך, בהנהגה כללית, חייב המנהיג כשרונות רבים! כך מפרש הרב את דעתו של רב - כשחנה מבקשת "ונתתה לאמתך זרע אנשים"¹⁰ מסביר רב "גברא בגברין" (=איש באנשים).

הרב קוק אומר, שחנה ראתה שהדור צריך מנהיג כללי, וזו הייתה כוונתה באומרה זרע אנשים - איש באנשים, שיהיה אותו איש, אותו מנהיג, מורכב מתכונות שבד"כ מפוזרות אצל אנשים רבים. כשתכונות אלו יתרכזו באדם אחד, בבנה, יוכל הוא ליישם את המטרה שלשמה בקשה אותו! חנה לא ביקשה סתם בן. היא רצתה בן מיוחד.

"כל מגמתה של הצדקת היתה שיצא ממנה בן שיושיע את ישראל וינהלם בדרך החיים להקימם לעם ה' מיד ולדורות".

ואותו בן צריך להיות - גברא בגברין.

באותו כיוון, אך ביתר פירוט, נותן הרב כללים נוספים המחוייבים להיות במנהיג. דורש ר' יצחק בגמ': "אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן נמלכים בציבור". עניין ההמלכה וההמלכות בציבור נעשה בכדי לברר האם יש במנהיג את התכונות הנחוצות לו לעבודת ההנהגה או חסר הוא אותן, ועל כן לא יתאים לעבודה זו!

מדרג הרב על פי סדר החשיבות את שלושת התכונות החייבות להיות במנהיג:

"אמנם המעלות בכללם שלש הנה - האחת, הקדושה הפנימית וזך הנפש, הגלוי רק לפני בוחן כליות ולב. השניה לה היא החכמה העמוקה הגדולה

9. 'עין אי"ה', ברכות א, עמ' 136, פסקה ל
10. שמואל א א, יא

שראוי שיעוטר בה פרנס הדור כדי לנהל בתבונות כפיים את עמו... והמעלה השלישית היא השלמות ההמונית כמו איש תואר ובעל קומה, צח הלשון הלוקח נפשות בחן מדברותיו".

אם כן מציין הרב שלושה תחומים:

- א. יראת שמיים
- ב. חכמת ההנהגה
- ג. הופעה חיצונית

בתחילת הקטע אומר הרב שההמלכה בציבור נועדה כדי לבחון את התכונה השנייה והשלישית את חכמת ההנהגה והופעתו החיצונית ודאי, אומר הרב שכל מנהיג צריך מעלות רוחניות, תכונות טובות ודרך ישרה. תכונות אלו לא מספיקות, המנהיג צריך גם כלים להוציא תכונות אלו לפועל, כלים אלו הם הכשרונות והכישורים המעשיים שבלעדיהם לא יוכל המנהיג להנהיג, וגם אם משופע הוא בתכונות פנימיות טובות.

"הפרנס, אף שעיקר יתרונו צריך שיהיה במעלות פנימיות... אמנם גם מעלות וכשרונות המוניות צריך שלא יחסרו לו כדי שיהיה מוכשר להנהיג את הציבור בדברים ודרכים המתקבלים עליהם".

ללא כשרונות אלו - לא יהיה המנהיג מקושר לקהילה המונהגת, ולא יוכל להנהיגם - "ועל זה תורה ההמלכה בציבור שעם היות עיקר הדיוק ליתרונותיו הפנימיים של הפרנס צריך שיהיה לו הכשרים שיד הציבור גם כן משגת כדי שיהיה להם קישור עצמי עמו".

לאחר שהבנו זאת, מתריע הרב, שהתכונות עליהן דיברנו הן תכונות מדורגות - אחת חשובה יותר מהשנייה, ואסור שהדרגה התחתונה (הופעה חיצונית למשל) תקבל חשיבות רבה יותר מהדרגות שמעליה (יראת שמים, חכמת הנהגה).

מתי תהיה ההנהגה מושלמת?

"בזמן שכל אחד מן המעלות תופיע על ערכה הראוי לה ויהיה העיקר הגדול השלמות האלוקית, צדקת הפרנס וחסידותו האמיתית, השנייה לה מעלת החוכמה היתרה והשלישית - המעלה ההמונית החיצונית".

במצב הזה יוכל המנהיג להנהיג את הציבור בדרכים טובות. אך, אם יתהפכו הסדרים - "ויעשה העיקר המעלות החיצוניות הנובעות מהמלכת הציבור, ואחריה מעלת החכמה היתרה, ואחריה מעלת החסידות וקדושת הצדק באחרונה, אז תסלף הפרנסות את דרכיה".

נסכם בקצרה: מחד גיסא, חייב המנהיג להיות בעל כשרונות רבים, שכל אחד ימצא בו את קישורו. מאידך גיסא, צריך לזכור שיש סדר חשיבות בכשרונות, ואין לכישרון פחות לתפוס מקום שאינו ראוי לו. דבר ראשון, חייב המנהיג יראת שמיים, לאחריה חכמת ההנהגה, ורק לבסוף - הופעה חיצונית וצחות לשון.

ג. הקשר בין המנהיג למונהגים

עצם הגדרתו של אדם כמנהיג, נובעת מתוך כך שיש לו קהל, עדה, פרטים אותם הוא מדריך ומוביל למטרה כלשהי. מנהיג ללא קהל מונהג - מובן שאינו מנהיג, ועל כן אחד הדברים המשמעותיים ביותר שיש לברר - מהי מידת הקשר שצריך המנהיג ליצור עם קהלו.

הגמ' בברכות¹¹ מספרת לנו על הויכוח בין רבן גמליאל לרבי יהושע לגבי מעמדו של גר עמוני, האם מותר הוא לבוא בקהל או אסור. לאחר שר"ג נוכח לדעת שההלכה היא כרבי יהושע, הולך הוא לפייסו, ובהגיעו לבית ר' יהושע? "חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן" (ראה שכתלי ביתו של ר' יהושע - שחורים). אמר לו רבן גמליאל לר' יהושע: "מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה". עונה לו ר' יהושע: "אוי לו לדור שאתה פרנסו, שאי אתה יודע בצערך של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה הם נוזנים". ר' יהושע קובל על ר"ג - כיצד ר"ג יכול להנהיג את העם כשהוא לא יודע את מצב היחידים שבעם?! מסיק מכך הרב ש -

"הנהגת הדור הראויה צריכה להיות שהמנהיג ישתדל לחדור למצבו של כל יחיד כפי כוחו, ובמה שישתדל לתקן ג"כ כל המצבים הפרטיים - יתרומם מצד זה הכלל כולו".¹²

המנהיג לא יכול להתעסק רק בהנהגה הכללית באופן ערטילאי ולשכוח מהאנשים המרכיבים את צאן מרעיתו. דווקא תוך שימת לב לאנשים הפרטיים, הכלל עצמו יונהג באופן נכון וראוי. יתרה מזאת, לא רק שזו ההנהגה הראויה אלא הנהגה זו תפעל על הכלל ללא שום צורך באנשים שומרי משטר, שהרי מתי נזקק המנהיג לזרוע חזקה ע"מ שהקהל ישמע להנהגתו? כאשר העם מרגיש שהמנהיג לא מתייחס אליו, הפרט מרגיש שהמנהיג העומד בראש - הוא לא המנהיג שלו. אך אם יתייחס המנהיג עד כמה שאפשר לפרטים, הפרטים, הקהל, ישמע באופן טבעי להנהגתו.

כך מסביר הרב את ההבדל בין הנהגת שמואל את הדור לבין הנהגת בני שמואל את הדור. אומרת הגמ':¹³ "שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם, שנאמר: "והלך מידי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל".¹⁴ לעומת זאת, בני שמואל "הם לא עשו כן, אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהם וסופריהם".¹⁵ שמואל, למרות מעלתו הרוחנית הגבוהה, מצליח להנהיג את העם, ללא עזרה של שומרי סדר, מפני שהוא מנסה כמה שיותר לרדת אל העם. מסתובב הוא בבית אל, בגלגל, במצפה, וע"י כך שפט את ישראל. אומר הרב, שתכונה זאת שהמנהיג מרגיש, שהוא חייב כמה שיותר להיטיב למונהגיו הטבה אמיתית -

11. ברכות כח ע"א

12. 'עין אי"ה', ברכות א, עמ' 114, פסקה כב

13. שבת נו ע"א

14. שמואל א ז, טז

15. שבת נו ע"א

"זאת התכונה העדינה כשהיא מתגברת בשופט צדיק, תמשיכהו להיות הוא יורד אל העם, נוסע ומסבב למקומות מושבותיהם, וממילא גם כן מנמיך את רוחו למצבם פנימה הרחק מאוד מערכו ועי"ז יעלה אותם וינטלם וישפוט אותם משפט צדק והדרכת אמונה. שופט קדוש עליון כזה תדריכהו ע"ז עוצמתו הפנימית ובלא שום שמירת משטר חיצוני, בדייקנות והטלת אימה של סדרים נימוסיים יתקיים דבר משפטו וסדר פעולותיו".¹⁶

אבל בניו של שמואל, שלא ירדו אל העם, אלא ניסו לשופטו בלא להבין את הלכי הרוח בעם, לא הגיעו להנהגה ראויה ולכן היו צריכים כל מיני שומרי סדר, שיגרמו לכך שהעם ישמע להם, בני שמואל -

"המה ממקומם ומעלתם אמנם שפטו את העם בצדק כפי השגתם, א"א שיהיה החלטי ועל כן הוא צריך סיועי של משטר לתומכו סיעת חזנים וסופרים מקבלי שכר ושומרי משטר".¹⁷

בענייני הנהגת הפרט צריך לזכור שגם משפחתו של המנהיג היא חלק מאותם פרטים בעם. כשאדם רוצה להיות מנהיג, צריך הוא לשים אל ליבו שהחיים המשפחתיים שנהגו במשפחתו עד כה לא יחזרו להיות כשהיו, שהרי מרגע זה המשפחה עצמה נהיית משפחה ציבורית חשובה לעין הקהל הבוחנת, בעל המשפחה, המנהיג, יהיה עסוק מאוד וישקע כולו בעבודה הציבורית. אין אפשרות שאדם יגש להנהגה ציבורית ומשפחתו לא תחוש בהבדלים. אם חיי המשפחה לא השתנו - משמע שהאדם כנראה לא משקיע עצמו מספיק בעבודת ההנהגה, וכזה מנהיג - אומר הרב - לא מתאים -

"להנהגת גוי קדוש".¹⁸

מנהיג של עם קדוש צריך להיות שקוע כולו בעבודתו הציבורית. כשרבן גמליאל מורד בהנהגה ורוצים להעלות את ר' אלעזר בן עזריה, אומר להם ר"א: "אלך ואימלך באנשי ביתי, הלך ונמלך עם אשתו".¹⁹ לא סתם הוא נמלך עימה - כיון שחיי הבית עומדים להשתנות, והיא צריכה לתת את רשותה לכך - גם האשה עצמה, חלק היא מן הפרטים המונהגים ויש לייחס לה חשיבות רבה, לה ולדעתה, להתייעץ עמה, להימלך בה ולקבל את עידודה. אומר הרב קוק שר"א -

"הורה להם שהנהגה המעולה בענייני עבודת הציבור א"א שתבוא כי אם שיהיה המנהיג מסור לזה בכל נפשו, שאף מצבו הפרטי יהיה בטל ושקוע בענייני הציבור. על כן גם הליכות ביתו צריך שתסכים עם ההנהגה הכוללת

16. 'עין אי"ה', שבת ב, עמ' 52, פסקה נו

17. כך מסביר הרב קוק את המשמעות של אמירת הגמרא שם: "כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה". אומר הרב שחטאם לא היה חטא ממש אלא שדרך ההנהגה שלהם, יחסית לדרך ההנהגה של אביהם - לא הייתה נכונה. "אין זה אמנם אותו המובן של החטא הרגיל, אבל אין זה מדרכיו של בחיר ה' שמואל הצדיק". דרכו של שמואל הייתה לרדת לעם, ולא להיות מעל עמו.

18. 'עין אי"ה', ברכות א, עמ' 112, פסקה יב

19. ברכות כז ע"א

ומתוך כך צריך לזה הסכם גברת הבית, אבל אותם המנהיגים שלא יחסרו מנפשם בהנהגתם הפרטית כל טוב, ובביתם והליכותיהם הפרטיות אין רושם להנהגת הציבור, להם אין יחס לשאלת האשה בזה, אבל אין זאת שלמות של מנהיג גוי קדוש²⁰.

ד. ראייתו הכפולה של המנהיג

בקטעים הקודמים עסקנו בכך שהמנהיג חייב להיות עד כמה שאפשר מקושר לפרטים שבקהילה, לאנשים מהם מורכבת עדתו. המנהיג מעצם תפקידו עוסק רוב הזמן בעניינים נעלים, גדולים, רוחניים (כל מנהיג בהתאם לעיסוקו ודרך הנהגתו), מה שגורם לכך שהוא עלול להתנתק מן הפרטים, אך הפעם לא במובן של האנשים הפרטיים אלא בדברים היותר גשמיים, חומריים והדברים יובנו בהמשך.

לעיתים המנהיג שואף רק לשלמות הרוחנית, ולא שם לב לחסרונות הגשמיים שבאומה. זוהי בעיה, כי המצב הגשמי הוא ערובה למצב הרוחני שבעם. מנהיג אמיתי יודע לטפל בשני הדברים ולתת לכל דבר ועניין את תשומת הלב הראויה לו. כך בסיפור פטירתו של ר' יוחנן בן זכאי, רגע לפני יציאת הנשמה מצווה ריב"ז את הסובבים אותו: "פנו כלים מפני הטומאה והכינו כסא לחזקיה מלך יהודה שבא"²¹. משפט זה בנוי, לכאורה, משני פרטים רחוקים מאוד זה מזה. הכלים - ערכם קטן ביותר, ואם הם נטמאים - אפשר לקנות חדשים, ואילו זה שהמלך חזקיה מגיע ועומד להיכנס, זה עניין רוחני מרומם. למרות זאת - ריב"ז משלב דברים אלו במשפט אחד.

אומר על כך הרב:

"כאשר יש אדם שהוא מנהיג הכלל ושואף רק אל השלמות הרוחנית, לפעמים לא ישים אל לב לחסרונות הגשמיים שבמצב האומה והוא חיסרון נמרץ כי המצב הגשמי, ממנו תוצאות למצב הרוחני"²².

אם כן, הכלל הוא שיש לשים לב לפרטים הקטנים והגשמיים, גם אם בדרך כלל עוסקים בדברים רוחניים גבוהים.

"אמנם כל זה הוא אם המנהיג מזלזל בשלמות הגשמית מפני שבעבור השתקעו ברוחניות נעלם ממנו ערכם ואות הוא על קוצר הנפש - שהנפש הגדולה ראוי שעם כל רוממות ערכה תשפיל לראות ולדקדק ג"כ בכל הדברים הקטנים שמהם תוצאות לדברים הגדולים".

20. יעין אי"ה, ברכות א, עמ' 112, פסקה יב

21. ברכות כח ע"א

22. יעין אי"ה, ברכות א, עמ' 120, פסקה לח

כאשר צריך לשים לב לדברים הקטנים ולא עושים זאת - גם הדברים הגדולים, הרוחניים נפגעים מכך. אך כל זה, אומר הרב, במצב של רשלנות -

”אבל אם רואה שמהלך השלמות מחייב כעת לוותר על הדברים הגשמיים מפני תכלית נכבד, ודאי שראוי ללכת בדרכו ולהוקיר הערכתו עד מאוד”.

וכך באמת אנו רואים אצל רבן יוחנן בן זכאי שאפילו רגע לפני פטירתו, ידע לדייק בשני עניינים אלו. על כלי החרס הקטנים, הגשמיים, כמו גם על הכנת כסא לחזקיהו מלך יהודה שעומד להיכנס -

”להורות שלא העלים עיניו ג”כ מדבר קל וקטן של צרכים הגשמיים להכירם כמידתם וערכם”.

אותו עניין מופיע שוב בדברי הרב, אך בצורה שונה. קודם לכן דיברנו על מנהיג כדמות רוחנית, תלמיד חכם. כעת המנהיג הוא מלך וגם המלך מפאת תפקידו מתעסק בעניינים כלליים, בהנהגת המלכות ובקשר עם מלכים אחרים, ולא תמיד מסוגל הוא ויש בכוחו לרדת גם לפרטים, לפרטים הגשמיים אומר הרב ש -

”צריך להיות הערות מיוחדות בשמירה על כל הדברים שאפשר להיות קטנים בעיני מורם מעם מצד תשוקתו לכללים גדולים ונעלים... והנה האיש אשר אין נפשו מוכנת לגדולות הוא אין לו עסק כ”כ עם העניינים הכלליים ע”כ נמצאת בנפשו הכנה טובה לשמירת הפרטים, להשגתם ולהעמדתם”.²³

אדם רגיל מעצם טבעו מתעסק רק בעניינים קטנים ופרטיים, על כן יש בכוחו לעשות זאת בצורה טובה, אך אדם המתעסק בעניינים כלליים, יכולה להיות לו בעיה בהתמצאות בפרטים ובעניינים הקטנים.

”אמנם בעל נפש הגדולה שמשוטט ברומו של עולם להשקיף על גוי ועל אדם יחד, תקצר דעתו לפעמים בעסקים הפרטיים. אמנם כל יתרונו של מלך חכם המכין בחסד כסאו להיות יכול להרחיב דעתו מעל עילוי הדברים הנשגבים הכלליים על כל פרטי הפרטים - יחוס על דל ואביון ונפשות אביונים יושיע”.

המלך, כדי להושיע את עמו, צריך שיהיו בו שני כוחות אלו של התעסקות בעניינים כלליים יחד עם ירידה לרמת הפרטים, בלי שאחד מן הצדדים ייפגע. ענין זה מופיע שוב בדברי הרב - כאשר חנה מבקשת בן, בן מיוחד שינהיג את עם ישראל ויהיו בו כוחות מיוחדים למען יוכל לעשות זאת בצורה טובה. אומר שם הרב:

”להנהיג האומה ביארנו כבר שצריך דאגה מיוחדת למצב ההווה גם למצב הלאומי הנצחי לדורות”.²⁴

שוב זקוק פה המנהיג לראייה כפולה, לדעת מה קורה עכשיו, ומה הן המטרות המיידיות שאליהן העם צריך להגיע, ומצד שני - ראייה כללית, דאגה למצב הנצחי. ללהבא, הבעיה -

23. עין אי”ה, ברכות ב, עמ’ 219, פסקה לד

24. עין אי”ה, ברכות א, עמ’ 136, פסקה לא

"והנה בהתקבץ ב' הדאגות במרכז אחד, לפי הטבע מתחלשת כל אחת ע"י השפעת חברתה אבל הצד השלם הוא שיהיה כ"א חזק בהשפעתו כאילו אין לו דבר חוץ מעניינו ואז יהיה מצב ההווה איתן ומצב הנצחי ג"כ יהיה מושרש באופן נעלה".

עד כאן דיברנו על הבסיס העקרוני שמנהיג חייב שתהיה בו ראייה כפולה, אך מנהיג בעל דעה אמיתית - מעבר ליכולת כפולה זו של התעסקות בכללים יחד עם ירידה לפרטים, צריך שידע גם לבחון כל פרט, ולדעת - האם צריך לטפל בו, ואם כן - כיצד. מכיוון שיש מקרים הנראים מבחינה חיצונית כזקוקים לטיפול מסיבי וממושך, לעומת זאת ישנם מקרים שמבחינה חיצונית לא נראים כזקוקים לטיפול, אך בכל זאת מתגלה שדווקא הם צורכים תשומת לב מיוחדת, יותר מזה - תמיד קל וקורץ לטפל בעניינים מפורסמים, שכולם רואים ושומעים באמצעי התקשורת כיצד המנהיג מטפל בדברים אלו, אך לא תמיד הדברים המפורסמים הם הזקוקים לטיפול! אומר הרב:

"צריך להשיג כי הטיפול המתפשט בעניינים רבים, יהיה נגד עיניו של המנהיג המתעסק בהם תמיד, שצריך להעריך כל דבר מצד אמיתת מציאותו... על כן לא המפורסמות לבדם צריכים לשלוט בהנהגה כי אם מה שהוא דבר של ערך אמיתי... כי בערך הנהגה שלמה צריכים תמיד לשמור את הערכים, להבין מהו דבר חמדה פנימית עיקרית ומהו דבר מרעיש חיצוני, ולבכר תמיד דבר שיש בו עניין חיים עצמיים אמיתיים על דבר שאינו כי אם לפי הדמיון החיצוני נחשב ונערך".²⁵

בדברים אלו יש מסר הנהגתי חשוב ביותר: אל לו למנהיג ללכת אחר יצריו, המסיתים אותו לטפל בעניינים שמוסיפים לו נקודות לקראת הבחירות, ומתפרסמים בכלי התקשורת חדשות לבקרים, אלא לבדוק כל מקרה לגופו ולטפל במה שבאמת נזקק לטיפול, גם אם דבר זה לא יזכה אותו בפרסום ובהערכה.

ה. סיכום

אם נאחד את הנקודות שהוצאו מדברי הרב והועלו במאמר, יראה לנו המנהיג האידיאלי כאדם שיצא מתוך הקהילה ומבין את הלכי רוחה, ועל כן יודע לאן הקהילה מסוגלת לעלות ועד כמה. המנהיג משפיע על הקהילה, אך צריך להיות מושפע ממנה, ומתוך השפעת הקהילה עליו - הוא חוזר ומשפיע על הקהילה.

המנהיג צריך להיות בעל כשרונות רבים, מבין בתחומים רבים ומגוונים, כך שהפרטים בציבור מרגישים קישור לאדם זה - כל פרט מוצא בו את הקישור האישי שלו אליו. הוא אינו מורם מעם, אלא יורד עד כמה שיותר אל העם ומטפל טיפול אישי בפרטים (באנשים), ומתוך

25. 'עין אי"ה', שבת א, עמ' 93, פסקה פא

כך מרומם את הכלל כולו. משקיע המנהיג את כל זמנו בציבור, אך לא זונח את משפחתו בשל כך. יודע הוא לטפל גם בעניינים הקטנים ביותר ולהבחין מה באמת הם העניינים הזקוקים לטיפול דחוף ומסיבי, ומה רק נראה כך כלפי חוץ. כמו כן, מצליח המנהיג להשתלט על הדחף הטבעי לטפל בעניינים המקבילים פרסום, ולכן קורץ לו יותר לטפל בהם, גם אם יש עניינים אחרים דחופים יותר.

שוב אחזור על הנאמר בהקדמה - מובן שדברים אלו הם רק חלק קטן מדמותו של המנהיג, ויש צורך ללבן את הכללים הללו ולרדת לרמת הפרטים ולדרך ההתנהגות הראויה של המנהיג. אך למרות זאת, יש כאן חלון שנפתח ומאפשר לנו לראות את חלק ודמותו של המנהיג כפי שהרב קוק ציפה שהמנהיג יראה.

יהי רצון שנוזכה במהרה לביאת משיח צדקנו, שהוא ללא ספק - מנהיג אידיאלי.

